

Wolfgang Amadeus Mozart, Σονάτα για πληκτροφόρο σε Ντο-μείζονα, KV 330 / 300h (1781-1783): II. Andante cantabile, μ. 1-20

Το απόσπασμα που αναλύεται εδώ αποτελεί την πρώτη ενότητα ενός αργού μέρους σονάτας για πληκτροφόρο, που είναι γραμμένο σε τριμερή παρατακτική μορφή. Πρόκειται, δηλαδή, για το κύριο θέμα του μέρους αυτού, το οποίο στα μ. 1-20 παρουσιάζεται στην τονικότητα της Φα-μείζονος με μία ολοκληρωμένη και αυτοτελή δομική συγκρότηση, η φύση της οποίας θα αποκαλυφθεί στην πορεία της παρούσας πραγμάτευσης. Σημειωτέον, επίσης, ότι στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ενότητας προβλέπονται δύο (τυπικές) μικροδομικές επαναλήψεις, εν πρώτοις για τα μ. 1-8 και ακολούθως για τα μ. 9-20.

Το πρώτο δομικό τμήμα αποτελείται από δύο τετράμετρες φράσεις, η πρώτη εκ των οποίων (μ. 1-4) φθάνει σε μισή πτώση στην Φα-μείζονα, ενώ η δεύτερη (μ. 5-8) ολοκληρώνεται με μία πιο ισχυρή, τέλεια πτώση στην τονικότητα της δεσπόζουσας, την Ντο-μείζονα. Το αρχικό τετράμετρο, ειδικότερα, έχει όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας εναρκτήριας φράσεως περιόδου, με δίμετρη βασική ιδέα ($I - V^7, vi$) και δίμετρη αντιθετική ιδέα, η οποία επιταχύνει αισθητά τον αρμονικό της ρυθμό, ήδη από την έναρξή της στην άρση τριών ογδόων για το μ. 3, προκειμένου να ενισχύσει την πορεία προς την μισή πτώση στο μ. 4 ($I^6 - V_4^6 - I, IV^6 - IV - I^6 - vii^6/V, I_4^6 - V$). Εντούτοις, η συνένωση του επικεφαλής μοτίβου των τριών επαναλαμβανόμενων ογδόων σε μετρική άρση με το χαρακτηριστικό παρεστιγμένο μοτίβο ογδόου που ακολουθείται από δύο τριακοστά-δεύτερα και ένα ακόμη όγδοο του μ. 3 στην έναρξη της επόμενης φράσεως καθώς και η άμεση επαναξιοποίηση αυτού του νέου μορφώματος στο επόμενο μέτρο ακυρώνουν την αρχική προοπτική της περιόδου, αφού η δεύτερη φράση του παρόντος δομικού τμήματος δεν ανακαλεί σε τελική ανάλυση την θεματική αφετηρία της πρώτης. Στην πραγματικότητα, ο τρόπος με τον οποίον ανοίγει αυτή η δεύτερη φράση παραπέμπει εμφανέστατα στο δεύτερο σκέλος μιας προτάσεως, όπως εν προκειμένω αποκαλύπτει η συρρίκνωση των προηγούμενων δίμετρων δομικών μονάδων σε μονόμετρες (αποσπασματοποίηση), ενώ και η δίμετρη πτωτική κατάληξη που ακολουθεί έρχεται να επικυρώσει το παραπάνω δεδομένο και να οδηγήσει στην ασφαλή διαπίστωση ότι οι δύο αυτές φράσεις συνδιαμορφώνουν μία συνεκτική υβριδική δομή, τα δύο σκέλη της οποίας παραπέμπουν στην έναρξη μίας περιόδου και στην κατάληξη μίας προτάσεως, αντίστοιχα. Επιπλέον, ολόκληρο το δεύτερο σκέλος αυτής της υβριδικής δομής εξελίσσεται στην τονικότητα της Ντο-μείζονος, αφού η δεσπόζουσα της αρχικής τονικότητας αμέσως μετά το κλείσιμο της προηγούμενης φράσεως εκλαμβάνεται πλέον ως νέα τονική, που επεκτείνεται εναλλασσόμενη με την δεσπόζουσά της στα μ. 5-6, προτού και οι υπόλοιπες αρμονικές λειτουργίες της προδεσπόζουσας, της δεσπόζουσας και της καταληκτικής τονικής εκδηλωθούν αβίαστα στα μ. 7-8 ($ii^6 - I_4^6 - V^7$ και I), επισφραγίζοντας την μεταβολή του τονικού περιβάλλοντος με μία τέλεια πτώση στην δευτερεύουσα τονικότητα της δεσπόζουσας. Ως εκ τούτου, το τμήμα των μ. 1-8 είναι υβριδικό στην δομική του συγκρότηση αλλά και μετατροπικό ως προς την αρμονική του εξέλιξη.

Ακολούθως, από το μοτιβικό υλικό του μ. 3 κατασκευάζεται μία νέα τετράμετρη φράση στα μ. 9-12, η δομή της οποίας είναι πολύ χαλαρή, καθώς το μ. 10 (με την άρση του) μοιάζει σαν να έχει παραχθεί από το προηγούμενο μέτρο αντιστρέφοντας την μελωδική του πορεία και διαμορφώνει με την σειρά του ένα πρότυπο αλυσιδοποίησης για το επόμενο μέτρο, το οποίο όμως διαλύεται τελικά και οδηγεί σε μίαν ανάμνηση της μοτιβικής αφετηρίας της παρούσας φράσεως (πρβλ. το μ. 12 με το μ. 9, από άρση προς θέση)! Παράλληλα, η αρμονική πορεία αυτής της φράσεως θεμελιώνεται σε έναν τυπικό κύκλο πεμπτών με κατάληξη σε μισή πτώση στην αρχική τονικότητα ($vii_3^4/ii - ii^6 - V_3^4/ii, ii - vii^{o4}_3 - I^6 - V_3^4, I - IV^6 - I_{3-3\#}^6 - IV - ii, I_4^6 - V$ στην Φα-μείζονα), καθιστώντας πρόδηλη την λειτουργία της ως δυνάμει αντιθετικού μεσαίου τμήματος στο πλαίσιο μιας ευρύτερης τριμερούς δομής. Και πράγματι, η άρση για το μ. 13 φαίνεται αναμφίβολα να προαναγγέλλει την επανεμφάνιση σε αυτό το σημείο της

βασικής ιδέας της εναρκτήριας φράσεως... Όμως με αυτόν τον τρόπο η μετέπειτα αποτυχία της πραγματοποίησης της διπλής αυτής επαναφοράς του αρχικού θεματικού υλικού στην τονική, παρ' όλη την άρτια και υποδειγματική προετοιμασία της, τονίζεται στον υπέρτατο βαθμό, διαμορφώνοντας στο σημείο αυτό μία έκπληξη πρώτου μεγέθους! Πρόκειται, ακριβώς, για την καθοριστική στιγμή που οι προδιαγραφές μιας τριμερούς δομής ακυρώνονται και η υπό εξέταση ενότητα μετατρέπεται σε διμερή. Αντί λοιπόν η μισή πτώση του μ. 12 να οδηγήσει στην τονική, τα μ. 13-14 εμμένουν στην επέκταση της δεσπόζουσας της Φα-μείζονος και δη αξιοποιώντας περαιτέρω το μοτιβικό υλικό της αμέσως προηγούμενης φράσεως, το οποίο μάλιστα στα μ. 15-16 παραλλάσσεται (με την τεχνική της *diminutio*) και έπειτα αναπτύσσεται ακόμη περισσότερο στα μ. 17 και 18 υπαγόμενο σε μία διαδικασία αποσπασματοποίησης, την ώρα που σε βαθύτερο αρμονικό επίπεδο παρατηρείται ιδιαίτερη στασιμότητα – πέραν της παράλληλης επιβράδυνσης του αρμονικού ρυθμού στην μουσική επιφάνεια – δεδομένου ότι η δεσπόζουσα εξακολουθεί και εδώ να επεκτείνεται μέσω μιας αρμονικής αλληλουχίας στον κύκλο των πεμπτών που, ναι μεν, φθάνει μέχρι την υποδεσπόζουσα αλλά δεν αργεί τελικά να επιστρέψει παλινδρομικά στο αφετηριακό της σημείο: $V^7 - V_5^6 - I - V_4^6 - I^6, V^2, V_5^6/IV, IV, I, V_5^6$ (μ. 13-18). Αντίθετα, η νέα επιτάχυνση του αρμονικού ρυθμού που συντελείται από την άρση για το μ. 19 αποδεικνύεται ικανή να άρει το τέλμα των προηγούμενων μέτρων και να οδηγήσει στην ακροτελεύτια πτωτική διαδικασία του παρόντος τμήματος στα μ. 19-20, τα οποία δεν συνιστούν παρά μία ελάχιστα τροποποιημένη μεταφορά των πτωτικών μ. 7-8 του προηγούμενου τμήματος στην Φα-μείζονα.

Συνεπώς, το δεύτερο δομικό τμήμα, έχοντας ξεκινήσει με την σαφή προοπτική να αποτελέσει το μεσαίο αντιθετικό τμήμα για την προετοιμασία της διπλής επαναφοράς στην έναρξη του επόμενου τμήματος μιας τριμερούς δομής, αναγκάζεται τελικά μετά το τέταρτο μέτρο του να επεκταθεί σε άλλα οκτώ μέτρα προκειμένου να οδηγήσει το ίδιο και εκ των ενόντων στο απαραίτητο για ολόκληρη την ενότητα κλείσιμο με τέλεια πτώση στην κύρια τονικότητα (ανατρέχοντας προσέτι στην πτωτική κατάληξη του προηγούμενου τμήματος εν είδει ομοιοκαταληξίας), αφού το ευλόγως προσδοκώμενο τρίτο τμήμα λάμπει εν προκειμένω δια της απουσίας του και η υλοποίηση της διπλής επαναφοράς ματαιώνεται την ύστατη στιγμή! Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει επιπλέον να σημειωθεί ότι τα οκτώ μέτρα που μεσολαβούν από το προαναφερόμενο σημείο (μ. 13) μέχρι το πέρας του δεύτερου και τελευταίου δομικού τμήματος είναι και πάλι διπλάσια σε σχέση με όσα ήσαν πιθανότατα αναγκαία στο πλαίσιο μιας συμμετρικής διμερούς δομής (ακόμη και παρά την ύπαρξη ενός δυνάμει μεσαίου αντιθετικού τμήματος στο πρώτο σκέλος του δεύτερου τμήματός της). Πράγματι, το τετράμετρο 15-18, με την απότομη επιβράδυνση του αρμονικού ρυθμού που επιφέρει και με τα νέα παραλλάγματα του προηγούμενου μοτιβικού υλικού που παρουσιάζει, μοιάζει και είναι όντως εμβόλιμο στα μ. 13-14 και 19-20, τα οποία – διόλου τυχαία – σταματούν και επανεκκινούν από την συγχορδία της δεσπόζουσας στην ίδια ακριβώς θέση (βλ. την συγχορδία V^2 που εγκαταλείπεται μετά το τρίτο όγδοο του μ. 14 για να αποκατασταθεί στο τέταρτο όγδοο του μ. 18), διαμορφώνοντας επομένως ένα δυναμικά ενιαίο συμπληρωματικό τετράμετρο στα μ. 9-12 και από κοινού με αυτό ένα οκτάμετρο δεύτερο τμήμα αποτελούμενο από δύο φράσεις, ως ισόρροπο αντίβαρο (με αντικατοπτρικό αρμονικό σχεδιασμό) στο ανάλογης εκτάσεως και φραστικής διάρθρωσης πρώτο τμήμα της εξετασθείσας ενότητας.

18 Μαΐου 2019
Ιωάννης Φούλιας